

Egy „rend”-es falu erotikája

Idén tavasszal ezeken a hasábokon beszélgetést közöltünk Balázs Lajos csíkszeredai néprajzkutatóval, egyetemi tanárral (ld.: Karakteres közösség kutatója. Színekép, 2009. április 18– 19.), aki arról számolt be akkor, miként sikerült tető alá hoznia a csíkszentdomokosi társadalom nemi kultúrájáról szóló nagyszabású munkáját. A több mint hétszáz oldalas, huszonhárom fejezetre tagolódó kötet nemrég jelent meg a csíkszeredai Pallas-Akadémia könyvkiadónál, és nagy közönségsikert aratott.

Mennyire alapvető problémája az emberiségnek, nevesen a falusi társadalomnak a nemiség kérdése, hogy néprajzi szempontú vizsgálata indokolt legyen?

– Az ember állandóan küzd a testével, az a gondja, miként fogalmazza meg a saját ember voltát vágyainak szorításában, de a társadalom is ebben a küzdelemben születik meg, és alapvető probléma, hogy mikor feszíti szét a társadalom megszabta normákat, az erkölcs kereteit az, amit a vágy szabadon engedése jelent.

Ahogy a szerző mondja, a paraszti nemi kultúra olyan, akár a hit. Mindenhol látható, megtapasztalható, közösséget mozgató, éltető, felsőrendű és mindenható erő. Ennek az elképzelésnek felel meg könyvének címe is – Amikor az ember nincs es ezen a világon –, ez az erő az, ami adott helyzetekben a túlvilágra repít, ezért az erőért érdemes élni, nyomorúságot,

szenvetést elviselni, és ahogy az egyik adatközlő mondja, „Az emberiség is ebből származik. Ha az nem volna jó, úgy az asszonyoknak, mint az embernek, nem es házassodnának össze, nem es vállalnának gyermeket s a nyomorúságot”.

A nemiség, a paraszti nemi kultúra fölötté áll minden hagyományosnak nevezhető, szokásokkal szabályozott élethelyzetnek, és abból adódik, azért olyan fontos, mert az ember a világot állandóan rendezni próbálja, előreláthatóvá, biztonságosabbá akarja tenni, az éhségünk, a fáradságunk, a bennünk genetikailag létező agresszió és nemi vágy viszont állandóan az előreláthatóság, biztonság és kiszámíthatóság ellen dolgozik.

Mi az, ami ön szerint alapmunkává avatja Balázs Lajos könyvét, amely – mint tudjuk – tüzetes vizsgálódási sorozat sarokköve?

– Ahogyan Balázs Lajos elképzelte az ő életművében ennek a helyét, a mostani könyv tulajdonképpen körbefogja az előző három könyvét, a születésről, a párválasztásról-lakodalomról és a halálról szólókat, amelyek témái a csúcsai az emberi életnek, a leginkább megformált, a leginkább ritualizált és ezért leginkább látható részei a társadalom életének, ám mindezek mellett, alatt, ahogy a bevezetőben írja, mint egy élő vulkán lélegzik, fortyog, feszíti az embereket, az emberi világot mindaz, ami az embernek a biológiai sajátossága, de ami pont azért, mert emberi, kulturális megformáltságban létezik.

A nemi kultúra csíkszentdomokosi valósága van tehát benne a könyvben, a valóságnak nem a teljesség értelmében, mert az eléggé hiú emberi ambíció volna, abban az értelemben viszont igen, hogy mindenről, ami fontos, szó esik benne, a nemi erkölcsről való etikus elképzelésekről éppúgy, mint arról, amit ő úgy nevez, hogy a nemi kultúra pragmatikája. Ez a valóság azt jelenti, hogy néprajzi módszerrel, sok éven keresztül, szakirodalomra támaszkodva, abból kiindulva gyűjtötte az anyagot és dolgozta fel.

A könyv az én értelmezésemben három részre tagolódik; az első szorosabban kapcsolódik ahhoz, ami az előző könyvekben megfogalmazódott, tehát a nemi élet ciklusát veszi sorra: a gyerekkori erotikáról beszél, eljutván egészen a nemi élet alkonyáig, s minden nemzedék tevékenységét, az ezzel kapcsolatos elképzeléseit mutatja be. Azt lehet mondani, hogy ez maga egy külön könyv, ami tehát a második és harmadik részben van, az tulajdonképpen ezt írja tovább, egészíti ki, helyezi új és új megvilágításba.

Milyen funkcionális szerepe van a könyv megállapításai szerint a mindent átható, ugyanakkor lappangva őrzött és továbbított nemiségnek a vidéki népéletben?

– Amikor az éhség és a szomjúság csillapításáról, vagy amikor az emberben lévő agresszív ösztönöknél a csillapításáról van szó a különböző játékok révén például, akkor ez is nagyon fontos és hozzájárul a rend megteremtéséhez. A nemiség ellenőrzése és így a betartandó normák, a tabuk kialakítása, ezeknek a szabályoknak a különböző helyzetekben való megjelenítése mindenképpen olyan valami, amiben a közösség a saját identitását és a saját kultúráját meg tudja fogalmazni.

Éppen ez az egyik nagyon lényeges kérdése a könyvnek, hogy mennyire hatékony ma a fiatalok esetében az a normatív ellenőrző rendszer, a megváltozott körülmények miatt. Mert ami

régen létezett, ahelyett a mostani fiataloknál – a szexuális hagyományok átalakulása folytán – a falu szempontjából szexuális liberalizmusnak nevezhető tevékenységek sorozata létezik, s nagyon fájdalmasan figyelemre méltó, ahogy a falunak a legfontosabb erkölcsi ellenőrző erejét képviselő pap egy idő után azt mondja, hogy házasodjatok olyan ruhában, amilyen van nektek. Már nem követeli meg a fehér ruhát...

Párválasztás felkérésre, mint a táncban A könyv vége felé a szerző egy eddig kevésbé ismert, a néprajz által le nem írt sajátos szokást ismertet, ami különös fénybe állítja a csíkszentdomokosi hagyományokat. Hogyan értelmezi ön az ún. hengergőzést?

– Domokoson ez egy természetes dolog, olyan játék, rituális tevékenység, amely nagyon régi lehet, a termékenységvarázsláshoz is köze lehet, és azt mondják rá a domokosiak, hogy mindenkinek szabadott „höngörészni”, persze, csak a menyecskék és házasemberek lehettek ott, tehát sem leányok, sem legények.

Juhnyírásakor, tavasszal történt meg, hogy Szentdomokoson a hegyoldalban, evés-ivás közben, után ez a játék szabad volt, s a férfiak a menyecskéket és fordítva felkérték arra, hogy a domboldalon, egymásra fekve gurigázzanak lefelé, a borítóra is ezt emelte ki a grafikus, így könnyebben el tudjuk képzelni azokat, akik különböző pozíciókban ezt a szédítő játékot űzték.

Kimondottan felnőtt játékról van szó, amit ma már nem csak ezzel az alkalommal játszanak, most már kiránduláskor, krumpliszedéskor is űzik, s akik ezt valamilyen szempontból fontosnak tartják, megkeresik az alkalmat, hogy máskor is, amikor férfiak és nők együtt vannak munkán, az egésznek egyfajta lezárásaként, az evés-ivás mellé egy kellemetes rítus társuljon.

A párválasztás felkérésre megy, akár a táncban, a férj nem a feleséget kéri fel, hanem más asszonyát és fordítva, s az egyik adatközlő el is mondja, az olvasó felé tekintve, hogy „egyebet nem csináltunk, csak höngörögtünk”, vagyis ne tessék rosszra gondolni, mert ha igen, az nem ott történt... „Voltak emberek, akik nagyon ügyesen hengergőztek...”

Társadalomkutató. Előbb középiskolai tanár, újságíró, majd 2002-től a Sapientia EMTE docense. Társadalomtörténetet, fogyasztói magatartást, ágazati közkapcsolatok tantárgyakat tanít. Több éve végez terepmunkát Marosvásárhely melletti településeken, a szociálintropológia kutatási módszereit használva. Vizsgálja Marosvásárhely mindennapi és ünnepi, szimbolikus térhasználatát.

A népi vallásosság székelyföldi jelenségeit feltáró, társadalomtörténeti, a kulturális átalakulásokat (örökségalkotást) bemutató könyvei jelentek meg (Jelek égen és földön, Örökített székelykapu, A krízis éve a Székelyföldön 1949, Fejezetek Románia társadalomtörténetéhez). A csíkszeredai KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központjának munkatársa, 2002 óta a Magyar Tudományos Akadémia kültisztületi tagja. Mi a mélyebb értelme egy ilyen jellegű hagyomány éltetésének a faluközösségben?

– A kérdéses napon ez a játék szabad volt. A munkás hétköznapiak, a harag, a közömbösség tengerében léteztek ilyen helyzetek, szigetek, s dr. Balázs Lajos korábbi rítuselemző könyveiben is tisztán körvonalazódik az, hogy milyen embertípus él Csíkszentdomokoson,

kultúrájába és társadalmába ágyazva, miben különbözik másoktól, miben rendelkezik esetleges univerzális vonásokkal.

Ennek a sajátos rítusnak pedig nagyon is egyértelmű üzenete van: amikor ezt a játékot játszunk, akkor teljes értékű emberek vagyunk. Mégpedig olyan értelemben, hogy be is tartjuk a normákat, mert felöltözve vagyunk, nyilvánosan történik ez, hiszen ott van az uram, ott vannak a komák, a kománék, a falu, nem bújunk el, ugyanakkor mégis próbáljuk azokat a létező vágyainkat egy kis időre bizonyos formában kinyilvánítani, kiélni és ezzel a világunkat megfogalmazni.

Az ön számára milyen faluként mutatkozik dr. Balázs Lajos vizsgálódásai nyomán Csíkszentdomokos?

– Az előbb említett világnak a különböző rítusok, közös tevékenységek jelentik a szabályok betartását, s ilyen szempontból azt hiszem, Csíkszentdomokos egy „rendes” falu.

A rendes szónak abban az értelmében, amit már Tamásinál is olvashattunk; nem azt jelenti föltétlenül, hogy tiszta, takaros, bár azt is jelenti, s még inkább jelenti, hogy szervezett, kiegyensúlyozott, s a kultúrának az örömet adó, játékot megadó része is pont úgy jelen van, mint az, ami a tragikumot kell hogy kiegyensúlyozza, elviselhetővé tegye.

A csíkszentdomokosi nemzedékek változnak, fiatalok vannak, új elképzelések, gyakorlatok alakulnak ki, de arról, hogy a huszadik század végén, a huszonegyedik század elején egy teljes értékű embereket magába foglaló falu milyen volt, hogy a „rend”-es emberek közössége, a „rend”-es, szabályozott és élhető világ milyen volt egy csíki faluban, erről Balázs Lajos munkája számot ad, ezért érdemes olvasnunk a továbbiakban is.

FORRÁS: ÚJ MAGYAR SZÓ

http://umsz.manna.ro/szinkep/egy_rend_es_falu_erotikaja_2009_12_11.html